

10. Тоцька Н. Засоби милозвучності української мови / Н. Тоцька // Урок Української. – 2003. – №10. – С. 29-32.
11. Чередниченко І.Г. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови / І.Г. Чередниченко. – К., 1962. – 486 с.
12. Фаріон І.Д. Звуки – національні коди мови / І.Д. Фаріон // Мова і культура. – К. : Вид. дім Дмитра Бураго, 2002. – Вип. 5, т. 2, ч. 2 : Культурологічний компонент мови. – С. 80-190.
13. Яворська Г.М. Дескриптивна лінгвістика як дискурс: мова, культура, влада : [монографія] / Г.М. Яворська / Нац. акад. наук України. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. – К., 2000. – 288 с.

The article raised the question of euphony (euphony) of Ukrainian literary language in the context of research Ivan Ohienko (Metropolitan Hilarion). It is emphasized that sonority is an integral feature of the Ukrainian language and yet is the evidence of its limitations. The authors attempted to prove that the question need to be studied with the students of agricultural higher educational establishments, for euphony is a natural tendency in regular development and improvement of phonetic language, which outstands with its originality compared to other functional and structural components of language.

Key words: autochthony, speech, language system, phonetics, sonority (euphony) melodiousness emphasis norms language.

Отримано: 06.09.2016 р.

УДК 821.161.2.09(092):070

Н. М. Тимошук

Вінницький національний аграрний університет

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ІСТОРИЧНОЇ ДРАМИ ІВАНА ОГІЄНКА «РОЗП'ЯТИЙ МАЗЕПА»

У статті здійснено спробу літературознавчої інтерпретації історичної драми Івана Огієнка «Розп'ятий Мазепа», яка прислужилася розширенню інтелектуальних обріїв, європеїзації рідної літератури через поглиблення психологізму, розбудувала гуманістичний пафос письменства: відстояла духовні цінності, заперечила бездуховність, піднесла високі зразки мужества, стійкості головних героїв за трагічних обставин буття. Процес мистецького засвоєння та художнього переосмислення історичної постаті Івана Мазепи детермінований плином часу, його ідеологічними й художніми стереотипами і домінантами. Історична драма Івана Огієнка – вагомий внесок у розвій української літератури.

Ключові слова: Мазепа, історична драма, художнє моделювання, проблематика, історизм, ретроспекція.

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз дослідження з цієї проблеми. Художній образ ясновельможного гетьмана Івана Мазепи був «олітературений» десятками авторів, його зображували Ф. Вольтер («Історія Карла XII»), В. Гюго (поема «Мазепа»), Дж. Байрон (поема «Мазепа»), М. де Вогюе («Мазепа в легенді та історії»), А. Мей (драма «Степовий Король»), Р. Готтшаль (драма «Мазепа»), А. Мютцельбург (повість «Мазепа»), Ю. Словацький (трагедія «Мазепа»), К. Рилєєв (поєми «Войнаровський» і «Мазепа»), О. Пушкін (поема «Полтава»), Ф. Булгарін (роман «Мазепа»), О. Мордовцев (роман «Цар і гетьман»), Ф. Уманець (монографія «Гетьман

Мазепа»), Т. Шевченко (вірші «Чернець», «Пржавець», «Археологічні нотатки»; повісті «Музыкант», «Близнець»), С. Руданський (поема «Мазепа, гетьман український»), В. Сосюра (поема «Мазепа»), І. Огієнко (митрополит Іларіон) (драма «Розп'ятий Мазепа») ... Однак «навіть найповніші і найоб'єктивніші видання сучасної мазепіани не несуть вичерпної інформації історико-біографічної та художньої інтерпретації буття і діянь Івана Мазепи» [1, с. 170].

Іван Огієнко – «людина енциклопедичних знань, праці та обов'язку» (М. Тимошик). Багатогранність творчого потенціалу цієї особистості, як ученого, педагога, державного, громадського, церковного та культурного діяча, неодноразово ставала об'єктом наукових студій вітчизняних і зарубіжних науковців, адже як мовознавець, літературознавець, редактор, видавець, ректор, міністр, митрополит, історик він зробив вагомий внесок у поступ сучасної української науки.

Неможливо визначити превалюючий напрям діяльності українського мислителя-митрополита Івана Огієнка, хоча важко не погодитися з думкою В.П. Біляцької, «письменницька найменше досліджена» [1, с. 170]. Поетичний доробок Івана Огієнка – самобутній феномен української літератури ХХ століття, вагомий внесок у розвій естетичної думки рідного краю. Сьогоднішній стан дослідження означеної проблеми спричинений загальним рівнем літературознавчого осягнення поезики митця. На думку Лілії Демидюк, «це зумовлено тим, що дослідники зосереджують свою увагу здебільшого на літературній, педагогічній та перекладацькій діяльності цієї різносторонньо обдарованої особистості» [3, с. 170]. Звісно, українське «материкове» літературознавство зусиллями О. Даниліної, Є. Сохацької, М. Тимошика, В. Біляцької продовжило і поглибило дослідницьку та видавничу діяльність диспори вчених, проте донині бракує літературознавчих досліджень історичної драми Івана Огієнка «Розп'ятий Мазепа». Проблему для автора статті становить історичний дискурс твору, звідси впливає **мета** цієї короткої студії – проаналізувати особливості моделювання історичної постаті гетьмана у драмі.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Тема Мазепи була завжди домінуючою та актуальною для Івана Огієнка, він є автором історично-канонічних і науково-дослідних студій, присвячених великому гетьману, а також ним було створено його художній образ в історичній драмі. Сміслова напруга заголовків викликає односпрямовані вібрації образних асоціацій, що задають і водночас містять у собі символічний код до розшифрування художнього змісту цих творів. Назва історичної драми глибоко алегорична – «Розп'ятий Мазепа», адже гетьмана віками «розпинали» як за життя, так і після відходу в небуття. Гадасмо, що Іван Огієнко також намагався провести паралель між жертвністю Христа-спасителя та Івана Мазепи. Ідея спасіння нації, держави України, її воля, честь і свобода – це все те, за що «розп'яли» гетьмана українського козацтва. «Не важко здогадатися, що ці проблеми цікавили самого Огієнка і проєктувалися на сучасну Україну, куди не було йому дороги, і були його мрією про волю України, якою він жив усе своє життя. У цьому плані можна говорити про автобіографізм образу Мазепи. Розп'ятість Мазепи – це, передусім, розп'ятість самого Огієнка на чужині» [9, с. 182].

Світло письменницького юпітера спрямоване на відтворення мистецтвом слова останніх днів життя розбитого, знеславленого й переслідуваного російським царатом Івана Мазепи після Полтавської битви. Хронологічні межі твору охоплюють невеликий період 1709 року (від 7 липня до 21 вересня), події в драмі розпочинаються в Очакові (перших три дії), а завершуються в Бендерах (четверта та п'ята дії). «Розп'ятий Мазепа» не має гострого сюжету, це драма не дії, а ідей, це інтелектуальна драма [9, с. 181].

Іван Огієнко «надзвичайно вдало передав ментальність значної частини верхівки козацької держави, серед якої жив гетьман і на яку мусив зважати» [10], зображуючи нараду старшини, яка звинувачувала гетьмана у поразці та недоліках керування державою, бо «мріяв волю Україні здобути тихою ходою» [7, с.182]. Автор вустами запорозьких вагажків дорікає гетьманові за політичні прорахунки, найтяжчі помилки, що призвели Гетьманщину до поразки, серед них надмірна утаємниченість планів, це й незгода із Запорізьким Військом, унаслідок чого народ був не готовий до вирішального кроку і не піднявся на боротьбу, як за часів Б. Хмельницького. Гетьман гідно вислуховує усі звинувачення, гірко підсумовуючи: «Коли ти виконав завдання, то ти герой – навіки славен, а ні, – то йдеш на розпинання, у світі звичай цей – із давен» [7, с.182].

Пророчо-актуально звучать слова гетьмана з далекого 1709 року і нині, у 2016 р., адже він слушно зауважував: «Хіба не бачите і нині: наш край не був готов до бою!.. Як ми всі націю соборну, у всім єдиною не створим, – зітруть нас легко вражі жорна, ми будем ввік народом хворим...» [7, с.182]. Проблема «хронічної нашої роз'єднаності, невміння і небажання поступитися власними принципами заради спільної ідеї, прагнення володіти власною булавою» [10] наскрізно звучить у творі як один з домінантних лейтмотивів.

Національна єдність і цілісність, незалежність України є надзвичайно важкими для автора, навіть у коментарях «Дієві особи» читаємо: «...у цій драмі слова: Держава, Воля, Ідеал, Мама, Мрія, коли вони визначають Державність України, пишуться з великої букви, як священне слово для українця!...» [7, с.13]. Бажання автора бачити Україну вільною, незалежною державою прочитується навіть у ремарках, «драма дихає» (С. Сохацька) ним. «Цей наш руйніницько-запруданський дух – це червона нитка й основна ідея твору митрополита Іларіона», [2, с.5] – зазначав професор Бучинський про головну думку твору.

Національна історія відтворена Іваном Огієнком в ретроспекції, асоціативних спогадах героїв: вони пригадують історичні події та події особистого життя, рідні українські землі і, звісно, картини знищеного Батурина. «Використання ретроспекції сприяє встановленню тісного зв'язку життя окремої людини, в даному випадку – гетьмана, з історичним часом і стає частиною не скільки особистого, стільки загального соціально-історичного часу, поданого в рамках реального» [1, с.174]. Читач сприймає події, як історичного так і приватного характеру, через призму думок, переживань головних героїв.

«Історична особа – це завжди явище своєї епохи, хоча кожен письменник, звертаючись до образу, дивиться на особистість з точки зору свого часу. Можна сказати, що в тому, як інтерпретується який-небудь героїчний вчинок у художньому творі, виявляється світоглядна суть підходу до нього» [11, с.148]. У драмі «Розп'ятий Мазепа» інтерпретовано історичні події, які мали доленосне значення не тільки для гетьмана, а й усїєї України. Художньо моделюючи образ головного героя, автор відображає діяння історичної особи, полководця, суспільного діяча, який все життя «...для України готов здобути був і Неба!» [7, с.54], «думав-мріяв про Свободу: дати Мамі Сонечко ясне, здобути Волю для народу» [7, с.14]. Михайло Лецькін, порівнюючи образ Мазепа, змодельований Іваном Огієнком, зазначає: «Втім, його Мазепа, який кається у своїх помилках (відрив від Запорозької Січі, загравання з Москвою та Варшавою тощо), більш перегукується із трактованою М. Костомарова, ніж Л. Старицької-Черняхівської. Втім, і в І. Огієнка – Іларіона І. Мазепа, передусім, – український державник-соборник, патріот-антимосковець, православний християнин, тільки не революціонер, а поступовець» [6, с.159]. Подібно до Мойсея І. Франка, Івана Мазепу не розуміють навіть найближчі люди, зокрема найлютіші звинувачення звучать з вуст Костя Гордієнка.

Формою передсмертної молитви-каяття гетьмана митрополит Іларіон акцентує на політичних поглядах Івана Мазепи, його любові до рідної землі, а також його духовності і непохитній вірі в Українську Православну Церкву. З огляду на це історична драма митрополита Іларіона прояснює не тільки релігійні цінності гетьмана, які не були домінуючими у моделюванні художнього образу гетьмана попередниками Івана Огієнка, автор наголошує на християнському світогляді головного героя і його тверду підтримку і віру в дуалістичну єдність церкви і держави.

Головний зміст художнього твору закодовується певними символічними системами, що мають прадавнє міфологічне походження і є засобами вияву підсвідомих потягів душі письменника. Батьківщина у Мазепи асоціюється із високим дубом, могутнім деревом, що є символом «роду, довголіття» [4, с.204], «влади і слави» [8, с.148].

Усі дійові особи драми – люди однієї епохи, одного часу, майже однаково сильно вірою, це переважно старші офіцери, які разом з гетьманом втекли до Бендер: Пилип Орлик, Кость Гордієнко, Андрій Войнаровський, Іван Мирович та ін., Іван Огієнко подає їх короткі біографії у надзвичайно розлогих коментарях до драми, це своєрідні «енциклопедичні статті про історичних діячів» [5, с.237]. У творі письменник перейшов від фізичної характеристики до психологічної, від передачі своєрідних рис зовнішнього вигляду героя до дослідження особливостей його внутрішнього життя.

Висновки. Історична драма «Розп'ятий Мазепа» – «один із кращих драматичних творів І. Огієнка» (М. Тимошик), вона прислужилася розширенню інтелектуальних обріїв, європеїзації рідної літератури через поглиблення психологізму, розбудувала гуманістичний пафос письменства: відстояла духовні цінності, заперечила бездуховність, піднесла високі зразки мужества, стійкості, душевної чуйності головних героїв за трагічних обставин буття. Процес мистецького засвоєння та художнього переосмислення історичної постаті Івана Мазепи детермінований плином часу, його ідеологічними й художніми стереотипами і домінантами. Історична драма Івана Огієнка – вагомий внесок у розвій української літератури, духовності, для якої притаманна насиченість історичного матеріалу, художньо правдиве моделювання минулого, тематична різноманітність, глибока проблематичність зображуваних подій. Осмислення поразки під Полтавою й трагедії України через призму реалій сьогодення боротьби є нині надзвичайно актуальне і вагоме.

Список використаних джерел:

1. Біляцька В.П. Поема «Розп'ятий Мазепа» Івана Огієнка в типологічному зіставленні історичних романів у віршах / В.П. Біляцька // Іван Огієнко: і сучасна наука та освіта : науковий збірник. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. – Вип. XI. – С. 170-175.
2. Бучинський Д. Історична драма про гетьмана Мазепу / Д. Бучинський // Віра й Культура (Вінніпер). – 1961. – №8. – С. 5-15
3. Демидюк Л. Вірші Івана Огієнка як інтерпретація поетико-філософського світу Тараса Шевченка / Л. Демидюк // Українське літературознавство. – 2013. – Вип. 77. – С. 171-175.
4. Жайворонок В. Знаки української етнокультури : словник-довідник / В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
5. Козачук Н.В. Драматична поема «Розп'ятий Мазепа»: від символізму до антиколоніалізму / Н.В. Козачук // Іван Огієнко: і сучасна наука та освіта : науковий збірник. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. – Вип. XI. – С. 236-243.

6. Лещкін М.О. «Я мріяв волю Україні здобути...» (письменники на життєвому шляху Івана Огієнка: драматург Людмила Старицька-Черняхівська) / М.О. Лещкін // Вісник Житомирського державного університету. – 2011. – Вип. 59. Філологічні науки. – С. 158-161.
7. Митрополит Іларіон. Розп'ятий Мазепа: Історична драма на п'ять дій / Митрополит Іларіон. – Вінніпег : Наша культура, 1961. – 89 с.
8. Символи, знаки, емблеми : енциклопедія / авт.-сост. д-р ист. наук, проф. В.Э. Багдасарян, д-р ист. наук, проф. И.Б. Орлов, д-р ист. наук, проф. В.Л. Телицын ; под. общ. ред. В.Л. Телицына. – М. : Локид-Пресс, 2003. – 495 с.
9. Сохацька Є.І. «Молюся за весь рідний край...» : Штрихи до життєпису Івана Огієнка та його культурологічної діяльності / Є.І. Сохацька. – Кам'янець-Подільський : ПП Мошак М.І., 2007. – 276 с.
10. Тимошик М. Еволюція творення образу Івана Мазепи у працях Івана Огієнка / М. Тимошик. – Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1212>.
11. Червинская О.В. Функциональная специфика творческого восприятия исторической личности (Жанна д'Арк в современной общеевропейской и французской литературной традиции) / О.В. Червинская // Питання літературознавства. – Чернівці : Рута, 1995. – Вип. 2. – С. 145-159.

The article is an attempt to interpret literary the historical drama «Crucified Mazepa» of Ivan Ohienko; it has expanded intellectual borders, has made our literature European by deepening its psychological aspects, has developed humanistic paths of writing. It defend moral values, denied lack of spirituality held the highest examples of courage, characters resistance under the tragic circumstances of life. The process of artistic assimilation and artistic rethinking of hetman Ivan Mazepa is determined by modern realities, their ideological and artistic stereotypes and dominats. The historical drama «Crucified Mazepa» of Ivan Ohienko is a considerable and valuable contribution to the development of Ukrainian literature.

Key words: Mazepa, historical drama, art modeling, perspective, historical, retrospection.

Отримано: 21.09.2016 р.

УДК 001(477)(092):811.161.2

А. М. Трембіцький

Хмельницький інститут Міжрегіональної Академії управління персоналом

«МОВНІ ЧИСТКИ» ІВАНА ОГІЄНКА ТА ЙОГО СПОДВИЖНИКІВ-ПОДОЛЯН

У статті розкрито відношення великого українця Івана Огієнка (митрополита Іларіона) та одного з його сподвижників – активного діяча української еміграції, подолянина Степана Риндика, яких у радянські часи кваліфікували як «українських буржуазних націоналістів», «ворогів українського народу», до гвалтування української мови, до тих хто не дотримувався правил українського правопису.

Ключові слова: вчений, педагог, професор, Іван Огієнко, Степан Риндик, «український буржуазний націоналіст», українська мова, український правопис.

«Найбільше й найдороще добро в кожного народу – це його мова, ота жива схованка людського духа, його багата скарбниця, в яку народ складає і своє давнє життя, і свої сподівання, розум, досвід, почування» [6, с.2].